

tičkog svjetskog sustava. Odatle proizlazi da današnja kriza istodobno pogađa i države koje se nisu mogle («u čvrstom smislu») konstituirati kao suverene nacije. Ta se kriza, isto tako, ne može općenito pripisivati globalizaciji i njezinim »regionalnim učincima«. S jedne je strane očigledno da se razorno djelovanje globalizacije na nacionalni suverenitet zbiva kao oblikovanje **transnacionalnog kulturnog prostora** u kojemu su »građanske religije« pojedinih država nepovratno regionalizirane, tako da više ni na svom teritoriju ne mogu predstavljati nešto univerzalno. Sve je izraženiji odmak od klasične predodžbe suvereniteta, što Balibar označava izrazom »nemoć Svemoći«. No, s druge strane, antagonizmi što ih država–nacija, kao socijalna država, pokušala riješiti institucionalnim posredovanjem unutar određenih granica, očigledno se javljaju na transnacionalnoj razini. Prema tome, ne može se s punom sigurnošću tvrditi da je **dijalektika suvereniteta naroda** (demokratski zahtjevi i oblikovanje javne moći), koja traje i mijenja se već dva stoljeća, izgubila svaki smisao. »Ako je istina da se u toj dijalektici, bez jednoznačnog rješenja, konačno koncentriralo političko značenje ideje suvereniteta, to znači da kriza te ideje nije nagovještaj njezina kraja nego njezine otvorenosti ili nepredvidljive mijene«.

U toj otvorenosti i nepredvidljivosti, drži Balibar, najvažnije je graditi **demokratiku Europu** i demokraciju općenito, jer će o tome u konačnici ovisiti i staro pitanje suvereniteta. Izgradnja demokratske Europe zbiva se na četiri ključna **poprišta**. Prvo je poprište pitanje **pravde** i na njemu se odigrava stalna borba za status individuum kao političkog subjekta. Drugo je poprište uspostava **konvergencije** između sindikalnih borbi i »asocijativnog pokreta«, konvergencije koja je bitna za ozbiljenje projekata reorganizacije radnog vremena na europskoj razini. Treće je poprište **demokratizacija granica**. Ne radi se o ukidanju granica («koje bi dovelo

do širenja divljeg kapitalizma, do odbacivanja ljudi poput roba») nego o dogovaranju prelaska granica, koje i u europskim i u planetarnim okvirima treba olakšati kretanja, kolanja i migracije ljudskih mnoštava. Četvrto se poprište odnosi na **kulturu**, ali ponajprije na »jezik Europe«. To je uvjet koji omogućuje ne samo da se govori o javnoj sferi nego i da se odgovori na pitanje tko tu sferu oblikuje, kome ona služi. Balibar se u tom pogledu slaže s Umbertoom Ecoom te kaže da »i u teoriji i u praksi, osobito na razini obrazovnih praksa, valja dovesti u pitanje koncept romantičarskog (humboldtovskog) porijekla, u kojemu je jezik pojmljen kao zatvoreni totalitet, kao izraz u sebe zatvorene zajednice, kao uvjerenje zadržano sve do najnovijeg vremena. Multikulturalna praksa, a ne hijerarhizacija državnih jezika – to bi trebalo biti polazište europske demokratske konstitucije«.

Rade Kalanj

Mark Lilla

THE RECKLESS MIND

Intellectuals in Politics

New York Review Books, New York, 2001, 215 str.

Odnos intelektualaca prema politici jedan je od onih tematskih izazova koji su stalno otvoreni za nove prijepore, analize i razna tumačenja epizodičnog ili načelno–teorijskog domašaja. Povijest tog pitanja duga je koliko i povijest intelektualne funkcije društva, koju u starogrčkim vremenima utjelovljuje lik filozofa zaoкупljenog ne samo metafizičkim počelima nego i praktičnim problemima umnog uređenja zajednice. To iskušavanje filozofske umnosti na području neposrednog i zajedničkog ljudskog interesa ima arhetipsko značenje za cjelokupni kasniji međuodnos filozofsko–teorijskog intelekta i praktično–političkog djelovanja. Riječ je o napetom, dramatičnom a često i

